

Engelli Çocukların Katılım Haklarının Türkiye'deki Mevzuat Bağlamında Değerlendirilmesi ve Engelsiz Yaşam Merkezlerinin Önemi

Fatih Yılmaz ŞENYÜZ¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 24.10.2022

Makale Kabul Tarihi : 30.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Engelli Çocuk, Çocuk,
Engelli Hakları, Çocuk
Hakları

ÖZET

Türkiye nüfusunun üçte biri çocuklardan oluşmaktadır. Çocukların yüzde onu ise engelli çocuklardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla engelli çocuklar da toplumun doğal bir üyesi konumundadırlar. Toplumun diğer doğal üyeleri olarak anlaşılmaya ve davranılmaya hakları bulunmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'nin de imzaladığı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi tıpkı diğer çocuklar gibi engelli çocukların da kendilerini ilgilendiren her konuya gelişim seviyeleri elverdiğince katılım hakları olduğunu vurgulamaktadır. Ülkemizde engelli çocuklara çeşitli eğitim kurumlarında on sekiz yaşına gelene kadar eğitimler verilmektedir. Engelli çocuklar bu eğitim ortamları sayesinde toplumsal hayata katılmaktadır. Fakat belirli bir yaşa geldikten sonra bu hizmetten faydalanamamaktadır. Engelli çocukların katılım hakkını engelleyen bu durum, yerel yönetimlerin bazılarında açılan Engelsiz Yaşam Merkezleri aracılığı ile giderilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu bu kurumlardan örnekler verilecek ve engelli çocukların toplumsal katılımı açısından oynadıkları roller üzerinde durulacaktır.

Evaluation of the Participation Rights of Disabled Children in the Context of the Legislation in Turkey and the Importance of Barrier-Free Living Centers

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 24.10.2022

Accepted Date : 31.11.2022

Keywords:

Disabled Child, Child,
Disability Rights, Child
Rights

ABSTRACT

One third of the population in Turkey is children. Children with disabilities account for ten percent of this population of children. Children with disabilities are natural members of society and they have the right to be understood and treated in such a way. Moreover, the UN Convention on the Rights of the Child, signed by Turkey, emphasizes that children with disabilities have the right to participate in issues that pertain to them in proportion to their developmental level. In Turkey, children with disabilities are educated in various schools until they reach the age of eighteen. Children with disabilities can participate in social life by means of these educational environments. However, after reaching a certain age, they cannot benefit from this service. This situation, which hinders the right to participation of children with disabilities, is being tried to be eliminated through the Centers for Life without Disabilities opened by some of the local governments. In this study, examples of these institutions were presented and their roles in social participation of children with disabilities were emphasized.

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, senyuzfatihyilmaz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8065-0705

1. Giriş

Dünya nüfusu incelendiğinde toplam nüfusun üçte birinin çocuk nüfusu olduğu görülmektedir (Korczak, 2011: 1200). Türkiye'nin nüfusuna bakıldığında da bu oranın yakın sayıda gerçekleştiği ve %27,2 olduğu bilinmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). Bu iki oran düşünüldüğünde mevzuat anlamında çocuklar ile ilgili mutlaka bir kavramsallaştırma çalışması yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dahası bu gereklilik yetişkinler tarafından sağlanan ve aslında hakları olmayan bir lütuf değil zaten olması gereken doğal bir durum olarak görülmektedir (Korczak, 2011: 1200).

İnsanlar yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için tüketim yapmak zorundadır. Bu tüketimler kimi zaman nefes alıp verme gibi biyolojik gereklilikler üzerine kuruluyken kimi zaman da kültürel, sportif ya da benzeri güdülerle gerçekleşmektedir. Ancak her halükârda insanlar diyerek ifade ettiğimiz bu kümeyi iki parça hâline getirirsek yetişkinlerin ve çocukların ihtiyaçlarının farklı olduğu değerlendirmesini yapmamız gerekmektedir. Bu kümeyi çocuklar tarafından bir kez daha ayrıma tuttuğumuzda ise bu kez de engelli çocuklar ile engelsiz çocukların -ya da engelli aday çocukların- ihtiyaçlarının birbirinden farklı olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Bu sebeple engelli çocuklar ile ilgili yapılacak bir mevzuat düzenlemesi mutlak bir şekilde gerekli olarak görülmektedir. Dolayısıyla sadece çocuklar ile ilgili oluşturulacak korumaların engelli çocuklar düşünüldüğünde yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Bir bakıma engelli çocukların özel durumları sebebiyle daha fazla korumaya ihtiyaç duyduğunu da söyleyebilmekteyiz. Kültürel, sportif ya da benzeri ihtiyaçlar için engelli çocuklar ekseninde mutlaka ilave korumalar getirilmesi gerekmektedir. Devletin sosyal devlet olması ilkesi gereğince engelli bireylerle ilgili düzenlemeler yapması anayasal bir sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Bu aynı zamanda engelli çocukların karşılaşıcağı görünmez sınırların ortadan kalkmasına da yardımcı olacaktır.

Çocukların dünya nüfusunun -ve tabii Türkiye'nin- üçte birini oluşturması (Korczak, 2011: 1200) ve aynı zamanda engelliliğin ve tabii ki engelli çocukların da toplumun doğal bir üyesi olması (Başbakkal ve Bilsin, 2014: 65) engelli çocuklarla ilgili oluşturulmak istenen ve hâlihazırda bulunan mevzuat kaynaklarının önemini artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın okuyucunun dikkatine sunmak istediği birden fazla amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki engellilik ve engelli çocuk olma kavramlarının hangi sınırları içerdiği ve engellilik kavramının tarihsel süreçte hangi aşamalardan geçerek modern dönemde nasıl tanımlandığını ve anlaşıldığını açıklamaktır. Çalışmanın ikinci amacını ise Türk mevzuat sisteminin taranması ve engelli çocukları sözel anlamda dışlayan ifadelerin bulunması oluşturmaktadır. Sonucusu ve en önemlisi katılım hakkını kullanamayan engelli çocukların bu zorluğu aşmasında Engelsiz Yaşam Merkezlerinin önemine değinmektedir. Çalışmanın kaygısı ve çıkış noktası engelli çocukların toplumla sağlıklı bir şekilde bütünleşmesine yardım etmekten oluşmaktadır. Bu sebeple de sürükleyici güç olarak katılım hakkının önemine dikkat çekilmek istenmektedir. Bir anlamda çalışmanın sormak istediği temel soru engelli çocukları toplumun içinde nereye yerleştireceğiz gibi bir formülün etrafında şekillenmektedir. Bu formülün sonucu olarak da engelli çocukların katılım hakkının güçlendirilmesi adına Engelsiz Yaşam Merkezlerinin varlığı önemini artırmaktadır.

Çalışma ilgili literatürdeki dokümanlar ve mevzuat kaynakları taranarak üç ana esas üzerine yerleştirilmiştir. Birinci bölümde okuyucuya çocuk, çocukluk, engelli çocuk ve engel türleri anlatılarak bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise Türk mevzuatlarında engelli çocuklarla ilgili olan kanun ve düzenlemelere yer verilmiş ve ilgili maddeler engelli çocukların katılım hakkının kullanılması bağlamında açıklanmıştır. Son bölümde ise aynı zamanda engelli çocukların katılım hakkını destekleyen Engelsiz Yaşam Merkezlerinin önemine dikkat çekilerek bu ve benzeri nitelikteki uygulamaların sayılarının artması gerektiği belirtilmiştir.

2. Çocuk ve Çocukluk Kavramlarının Tanıtılması

Kavramların tanımlanması toplumların inançlarına ve beklentilerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar kimi durumlarda etimolojik olarak birbiri içinden türeyen, yakın ya da iç içe geçebilme ihtimali bulunan kavramların aynı anlama gelecek şekilde kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ve çocukluk kavramları da esasen farklı tanımlamalarla açıklanması gereken iki ayrı kavram olmasına rağmen bazı durumlarda birbirinin yerine kullanılabilen kavramlar olarak görülmektedir. Ancak bu iki kavramın öznesi aynı olsa da içerdiği anlam bakımından birbirinden farklı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocuk olarak ifade edilen kavram bir bireyi ifade etmekten ziyade -birazdan açıklanacağı üzere toplumlara göre çocuk olmanın sınırları değişebilir- çocukluk kavramı ise insan hayatında yaşanan bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çocuk kavramının tanımlanması en temel düzeyde “on sekiz yaşın altındaki bireyler” şeklinde yapılabilmekteyken çocukluk kavramı ise bahsedilen bu çocukların yaşadıkları ve sınırları da çok keskin çizilemeyen bir dönem olarak görülmektedir. Sonuçta çocuk kavramının bir kişiyi çocukluk kavramının ise öznesi çocuk olmasına rağmen içinde birey barındırmayan soyut bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Elbirlik, 2018).

Çocuk kavramının tanımlanmasında kabul gören genel yaklaşıma göre -aksi düzenlemeler mevcuttur- on sekiz yaşın altındaki bireyler -Amerika’da yasal erginlik yaşı yirmi birdir- çocuk olarak ifade edilmektedir. On sekiz yaş öncesi dönemin de kendi içinde yaş ve gelişim özelliklerine göre “bebeklik”, “okul öncesi dönem”, “son çocukluk dönemi” ve “erginlik dönemi” olarak parçalandığı görülmektedir. Hukuki anlamda çizilen ve çocuk kavramına somut bir sınır getirmeyi amaçlayan bu yaklaşımın aksine çocuk kavramının sınırları konusunda karşıt fikirler de varlığını sürdürmektedir. Yaş sınırları -Amerika örneğinde olduğu- gibi her ülkenin kendi yaşayış, inanç ve beklentilerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Mamur Işıkcı, 2019: 8). Bu farklılık da çocuğun kim olduğunun sınırlarının belirlenmesinde tartışmalı bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Çocukluk kavramı başlığa girişte söylendiği üzere içinde salt birey barındırmayan ve soyut bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu soyutluk çocukluk döneminin sınırlarının belirlenmesinde bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze tarihsel anlamda bir değerlendirme yapıldığında toplumların çocuk ve çocukluk kavramlarını farklı unsurlarla ifade edebildiğini görebilmekteyiz. Bu tanımlama farklılığı kimi zaman mevzuat anlamında kendisini gösterirken kimi zaman da toplumların kültürel, siyasi ya da bunun gibi çeşitli beklentileri etrafında oluşabilmektedir. Dolayısıyla yaşanan bu toplumsal farklılıklar çocukluk kavramının sınırlarının belirlenmesini zorlaştırmakta ve sınırlarının soyut olarak kalmasına kaynaklık etmektedir. Dahası çocukluğun nerede başladığı ve nerede bittiği konusu da geleneksel toplumlardan modern toplumlara gelene kadar farklı bir eksen izlemektedir. İlaveten çocukluğun bir dönem bile sayılmadığı ve yetişkinlikten ayrılmadığı görüşleri de çocukluğun sınırlarının belirlenmesinde bir zorluk olarak değerlendirilmektedir. Modern toplumlarda ise çocukluğun sınırı hâlâ soyut ve üst sınırı belli olmayan bir çağ olarak genel anlamda ifade edilse de en azından çocukluk kavramının bir dönem olarak kabul edilmesi önemli bir kavrayış olarak görülmektedir (Mamur Işıkcı, 2019: 19-20).

2.1. Engelli Çocuk Kavramı

Engelli kavramı etimolojik anlamda engel sözcüğünden türetilmiş yeni bir sözcüktür. Kelimenin ilk hâli her türlü fiziki, sosyal, mali veya benzeri kavramlar için kullanılabilirken engelli kavramı ise sadece bireyin -ya da canlının- karşılaştığı fiziksel veya ruhsal hastalıkları ifade etmektedir. Engel sözcüğü Türk Dil Kurumunun yaptığı tanıma göre ise “bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep” olarak açıklanmaktadır. Bu tanımdan görüleceği üzere engel kavramı soyut ve sınırları belli olmayan bir kavramdır. Engelli kavramı ise yine Türk Dil Kurumu’nun yaptığı tanımdan hareketle “Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini belirli düzeylerde kaybetmiş kişi.” olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla engelli

çocuğun kim olduğu sorusu cevaplanırken de bu tanım yol gösterici olacaktır. Tabii ki çalışmaya girerken yaptığımız gibi hukuki anlamda çocuk tanımı da saklı olmak üzere kural olarak -ABD örneği- on sekiz yaşın altında olan ve doğuştan veya sonradan bir bedensel, ruhsal ve benzeri engele sahip olan bireylerin engelli çocuk olarak tanımlanabilmesi mümkün olarak gözükmektedir. Her ne kadar zihinsel anlamda gelişmemiş ya da algılama kabiliyeti nispeten düşük bireylerin cezai sorumluluğu olmasa da (Türk Ceza Kanunu, 2004: md. 32/1) bu kişiler on sekiz yaşını geçtiklerinde artık hukuken yetişkin olarak görülmektedirler. Dolayısıyla engelli çocuk kimdir sorusuyla ilgili yapılacak kavramsallaştırmanın sınırı daha çok yaşla alakalı olarak görülmektedir. Bir bakıma on sekiz yaşın altında olmak hukuken hem çocuk olmanın hem de engelli çocuk olmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

2.2. Engel Türlerinin Değerlendirilmesi

İstisnasız tüm insanlar ve hatta canlılar birer engelli adaydır. Bunun istisnası bulunmamaktadır. Bugün hâlihazırda tam olarak her anlamda sağlıklı olan bir bireyin çok kısa bir süre içinde trafik kazası ya da başka yaşanabilecek aksaklıklar sebebiyle engelli olması mümkündür. Bunun bir ihtimal olarak bu şekilde ifade edilmesi engellilik kavramının önemini artıran bir unsur olarak görülmektedir.

Engellilik tüm dünyanın gerçeğidir. İnsanlar ya da canlılar hayatlarının tamamında ya da belli bir süre kimi hastalıklar sebebiyle engelli olarak yaşamak zorunda kalabilmektedir. Çocuk ve çocukluk kavramının kavramsallaştırılmasında anlatmaya çalıştığımız gibi engellilik, yetersizlik ve özürlülük kavramlarının da birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu kavramların bilimsel anlamda tanımlanabilmesi adına Dünya Sağlık Örgütü'nün temel bir yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre engellilik, yetersizlik ve özürlülük kavramları birbirinin yerine kullanılmaktan çok birbirlerini tetikleyen süreçler olarak değerlendirilmektedir. Yetersizlik olarak ifade edilen kavram vücudun işlev bozukluğu olarak ifade edilmektedir. Bahsedilen bu yetersizlik sonucu vücutta meydana gelen vücut işlevlerinin kullanılamaması durumu özürlülük olarak açıklanmaktadır. En son ise engellilik kavramı yetersizlik veya özürlülük sonucu ortaya çıkan bir süreç olarak görülmektedir. Engelliliğin bir diğer yönü ise toplumun kişiden beklenen işlevleri yerine getirememesi olarak tanımlanmaktadır. Kişi engelli bir birey hâline geldiğinde sosyal ve fiziki anlamda kendisinden beklenen işlevleri yerine getirememektedir (Başbakkal ve Bilsin, 2014: 66).

Sağlık sektörünün gelişmesiyle birlikte geçmişten günümüze hastalıkların tarif edilmesi ve belirlenmesi konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hastalıkların tanımlanmaya başlamasıyla birlikte zaman içinde yeni engellilik türleri ve hastalıkları da ortaya çıkmıştır. Geleneksel anlamda bakıldığında fiziki bir rahatsızlık yaşayan bir kişi -örneğin tekerlekli sandalyede yaşamını devam ettiren kişi gibi- engelli olarak kabul edilirken modern anlamda engelliliğin türleri de açıklanmaya ve engelli hastalıklar kümesi genişlemeye başlamıştır. Buradan hareketle engellilik türlerinin görme engeli, işitme engeli, öğrenme engeli, zihinsel engel, iletişim kurma engeli ve öz bakım engeli gibi geniş bir kümeyle açıklanabildiği görülmektedir (Başbakkal ve Bilsin, 2014: 66-67).

3. Engelli Çocuklara Yönelik Politikalarda Uluslararası Mevzuatlar

3.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler'in engelliler haklarına ilişkin bu sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 30 Mart 2007'de imzalamış ve onaylanmasını da 3 Aralık 2008 tarihinde bir kanunla uygun bularak ulusal mevzuatına eklenmesini sağlamıştır. Sözleşmenin Türkiye bakımından sonuç ortaya çıkarabilmesi ise 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle olmuştur.

Sözleşmenin 1. maddesinde "uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler" engelli olarak ifade edilmektedir. Sözleşmenin yine aynı maddesinde engelli bireylerin katılımının artırılması sözleşmenin amacı olarak açıklanmaktadır. Bu ifadelerde ayrıca engelli çocuk ifadesi geçmese de engelli çocukların da bu haklardan yararlanacağı açıktır. Ancak yine

de çocuklar ve yetişkinlerin ihtiyaçları göz önüne alındığında engelli çocuklar için ayrı ifadeler ya da ayrı kavramsallaştırma çabalarının varlığı gerekli olarak görülmektedir. Her ne kadar sözleşmenin giriş kısmında engelli çocuk ifadesi açıkça geçiyorsa da çocukların ihtiyaçları yetişkinlere göre farklıdır ve dolayısıyla engelli çocukların ihtiyaçları da engeli olmayan çocuklardan farklı olarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple kavramsallaştırma yaparken gerekirse her madde de engellilik kavramı yetişkinler, çocuklar ve engelli çocuklar ekseninde yeniden açıklamaya konu edilmelidir. Esasen tam da söylediğimiz bu yöntem sözleşmenin 4. maddesinde kullanılmaktadır. 4. maddenin üçüncü fıkrasında geçen “engelli çocuklarda dâhil” ifadesi ayrı bir kavramsallaştırma yapıldığı şeklinde değerlendirilebilecektir.

Sözleşmenin 3. maddesinde açıkça engelli çocuk ifadesi geçtiği için bu madde engelli çocuklar için önemli olarak görülmektedir. Sözleşmenin 3. maddesi sözleşmenin dayandığı genel ilkeleri açıklamaktadır. İlgili maddede ayrımcılık yapılmaması, engelli bireylerin katılımının sağlanması, engellilerin de insanlığın doğal bir parçası olduğu, fırsat eşitliği, erişilebilirlik ve kadın-erkek eşitliğinden bahsedilmektedir. Son olarak ise engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilme hakkına saygı duyulması gerektiği söylenmektedir. Söylenildiği gibi sözleşmenin bu maddesinde açıkça engelli çocuk ifadesi geçtiği için kavramsal anlamda değerli olarak kabul edilmektedir.

Sözleşmenin 4. maddesinde sosyal devlet vurgusu bulunmaktadır. İlgili maddeye göre devletlerin sözleşme uyarınca taahhüt yükümlülüğünden bahsedilmektedir. 1982 Anayasasının 2. ve 5. maddesinde geçtiği üzere Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir. Dolayısıyla devletin engelli çocukların yaşayabileceği aksaklıkları da bu ilke doğrultusunda ortadan kaldırma gibi bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Sözleşmenin bu maddesi de sosyal devlet ilkesi gereği devletlere idari, siyasal ve toplumsal görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Yukarıda açıkladığımız gibi bu madde de ayrıca engelli çocuklar ile ilgili bir ifade bulunmaktadır. Bu sebeple sözleşmenin 4. maddesi engelli çocuklar için ayrı bir öneme sahip olarak görülmektedir.

Sözleşmenin 6. maddesinde hem sosyal devlet kavramına bir vurgu hem de engelli kız çocukları ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Sözleşmeye taraf olan devletlerin kız çocuklarının yaşadığı ayrımcılık ile ilgili misyonları bulunmaktadır ve ilgili devletler engelli kız çocuklarının yaşadığı bu ayrımı kabul eder ve ortadan kaldırılması için de girişimde bulunur. Dolayısıyla engelli kız çocukların katılımının artırılması adına 6. madde devletlere pozitif bir ödev yüklemiştir.

Sözleşmede kenar başlığı sebebiyle belki de en önemli görülmesi gereken madde 7. madde olarak değerlendirilmektedir. 7. maddenin kenar başlığı açıkça “engelli çocuklar” ifadesini kullanmaktadır. Bu sebeple sözleşmenin bu maddesi engelli çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olduğu konusunda bir fikir edindiği şeklinde de yorumlanabilecektir. İlgili maddeye göre engelli çocuklar ile herhangi bir engeli bulunmayan çocukların eşit bir şekilde hayatını sürdürebilmesi için gerekli tedbirlerin alması gerektiği ifade edilmiştir. Bu maddede ayrıca çocuğun yüksek yararının korunması gerektiği ve engelli çocukların katılımının artırılmasının ve taraf devletlerin bu tedbirleri alması gerektiği söylenmektedir. Bu maddede de engelli çocukların katılımının artırılması için devletin pozitif yükümlülüğünden bahsetmek mümkün olarak görülmektedir.

8. maddede devletlerin çocuklardaki bilinç düzeyini artırma sorumluluğundan bahsedilmektedir. İlgili maddenin 2-b bendine göre çocukların tüm engelli bireyler ile ilgili farkındalığının geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md. 8). Maddede engelli çocuk ifadesi geçmese de çocukların farkındalığı artırılırken engelli çocuk kavramının da sürece dâhil edilmesi için devletin bir sorumluluğu olduğu değerlendirmesini yapabilmek mümkündür. Bu sayede engelli çocukların yaşlıları tarafından akran zorbalığı görmesinin önüne geçilebilecek ve engelli çocuklar görünür ya da görünmez sınırlar sebebiyle toplumdan dışlanmayacaklardır. Bu sayede engelli çocukların katılım hakkını daha sağlıklı kullanabileceği düşünülmektedir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesi sömürü, şiddet ve istismara maruz kalmama ile ilgilidir. İlgili maddenin 5. fıkrasında taraf devletlerin sorumluluğu “kadın ve çocuk merkezli yasa ve

politikalar dâhil” denilerek açıklanmaktadır. Ancak bu ifadelerin sanki kadın ve çocukların ya da engelli çocukların toplumun doğal bir üyesi değil de topluma sonradan eklenmiş ayrık bir parça gibi anlaşılması muhtemeldir. Dolayısıyla bu kümeye giren insanların kavramsal olarak ifade edilmesinde her gerektiğinde tekrar yoluna gidilmesi daha nazik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilecektir. Ya da sözleşmenin 1. maddesinde engelli bireylerin tanımı yapılırken bu kavramsallaştırmanın yapılması daha uygun olarak görülmektedir.

Sözleşmenin 18. maddesi “Seyahat özgürlüğü ve Uyruluk hakkı” olarak ifade edilmektedir. Maddenin ilk fıkrası seyahat özgürlüğü ile ilgiliyken ikinci fıkrası ise engelli çocukların uyruluk hakkı ile ilgili olarak açıklanmaktadır. Ancak maddenin ikinci fıkrasında engelli çocuk ifadesi açıkça kullanılmaktayken ilk fıkrasında tüm engelliler bir bütün olarak ifade edilmiştir. Seyahat özgürlüğü aynı zamanda ülkemiz için de anayasal bir haktır ve devlet bu eşitsizliğin giderilmesi için ilave önlemler almak durumundadır. İlgili maddenin ilk fıkrasında tüm engelli bireylerin seyahat hakkı olduğu vurgulanmasına rağmen çocuklar için ayrı bir kavram geliştirilmediği görülmektedir. Aynı madde içinde iki farklı yaklaşım benimsenmesinin sözleşme açısından eleştiriye açık bir tutum olarak değerlendirmek mümkündür. İkinci fıkrada ise engelli çocuğun nüfus kaydı, ebeveynini bilme ve ebeveyni tarafından bakılma hakkından bahsedilmektedir. Bu madde sadece engeli olduğu sebebiyle ebeveynleri tarafından terk edilen bebeklerin korunması amacıyla oldukça önemli olarak görülmektedir.

23. madde “Hane ve Aile Hayatına Saygı” kenar başlığı ile sözleşmeye koyulmuştur. 1. fıkranın (b) bendine göre engelli bireylerin sadece engeli olduğu dolayısıyla çocuk sahibi olmasının önüne geçilmemelidir diyerek hem onların toplumun doğal bir üyesi olduğu kabul edilmiş hem de tercih hakları olduğu vurgulanmıştır. Aynı maddenin (c) bendi ise engelli çocukların doğurganlıklarından mahrum edilmemesi ile ilgilidir. Ancak söz konusu madde ilk okunduğunda sanki on sekiz yaşın altında evlilik yapmayı ve çocuk doğurmayı teşvik ediyor gibi düşünülse de sözleşmenin genel metni gereği bu maddenin geniş ölçüde gelecekle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi mutlaka gerekli bir durum olarak görülmektedir. Sözleşmenin bu bendinde söylenmek istenen sadece engeli olduğu dolayısıyla engelli bir çocuğun gelecekte -yasal olarak evlenme yaşına eriştiğinde- çocuk yapmasının engellenmemesidir. Dolayısıyla sadece engeli olduğu sebebiyle engelli bir çocuğun ayrımcılığa maruz kalmaması ve kendi tercihini yapabilmesinin önemli olduğu gösterilmektedir. Böylelikle engelli çocuklar yetişkin olduklarında zaten hakları da bu olduğu üzere kendilerini toplumun doğal bir üyesi konumunda görebileceklerdir. 23. maddenin devamında da engelli çocukları koruyan mekanizmalar bulunmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse engelli çocukların yüksek yararı, engelli çocukların sadece özel bakıma ihtiyacı bahanesiyle bile olsa ana-babasından ayrı tutulamayacağı ve taraf devletlerin engelli çocuklara erkenden ve yeterli imkânları sağlama yükümlülüğünde olduğu söylenmektedir.

Sözleşmenin 24. maddesi eğitim hakkıyla ilgilidir ve açıkça engelli çocuk ifadesi bu maddede geçmektedir. İlgili maddeye göre engelli çocukların sadece engelli olduğu gerekçesiyle eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmaması taraf devletlerin sorumluluğuna yüklenmektedir. Bu durum daha sonraki başlıkta açıklanacağı üzere -seyahat özgürlüğü hakkı gibi- 1982 Anayasasında da geçmektedir. Engelli çocukların eğitim hakkına katılımını ve yeterli imkânları sağlamak devletin görevi olarak görülmektedir. 24. maddenin 3. fıkrasının (c) bendinde ise önemli olarak değerlendirilebilecek bir ifade bulunmaktadır. Sözleşmenin genelinde “kadınlar ve çocuklar dâhil” gibi bir ifadenin sanki bu gruptakilerin toplumun doğal bir üyesi değil de sonradan eklenmek zorunda kalan ayrık ve değersiz bir küme gibi algılanabileceğinden başlık içinde bahsedilmiştir. Ancak bu madde de söylenen bu yaklaşımın aksine “özellikle çocuklar” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadenin de “Çocuklar bu toplumun doğal bir üyesidir. Hatta belki de en önemli üyesidir. Çünkü ‘özellikle’ diyerek onlara ayrı bir önem atfedilmiştir.” gibi anlaşılması çok muhtemeldir. Dolayısıyla engelli çocuklar ile ilgili kurulan bu ifadenin sözleşmenin önemli kazanımlarından biri olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca yine bu madde eğitim hakkıyla ilgili olması sebebiyle engelli çocukların katılım hakkını destekleyecek bir mevzuat kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Son olarak sözleşmenin 30. maddesinin 5. fıkrasının (d) bendine bakılacak olursa taraf devletlerin engelli çocukların eğitime katılımını sağlama misyonunun yanında kültürel veya sportif faaliyetlere katılımını da gözetmesi gerektiğinden bahsetmek gerekmektedir. Taraf devletlerin okullardaki etkinliklerde dâhil olmak üzere -buradan okul dışındaki sorumluluğun da devlete ait olduğu yorumunu rahatlıkla yapabilmekteyiz- engelli çocukların kültürel, spor veya benzeri aktivitelere katılabilmesi için gerekli şartları sağlaması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak görülebileceği üzere engelli çocukların katılım hakkının korunması sözleşmenin genel ifadelerinde geçmekte ve taraf devletlere bir misyon olarak da yüklenmektedir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin de engelli çocuklarla ilgili sözleşmeyi imzalaması engelli çocukların katılım hakkının desteklenmesini mevzuat anlamında korumak istediği şekilde yorumlanabilecektir. Ayrıca başlık içerisinde maddelerin tek başına yorumlanmasına ilaveten özellikle sözleşmenin amacının engelli bireylerin katılımını artırmak olduğu da unutulmamalıdır.

3.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk haklarını ilgilendiren en önemli yasal düzenlemedir. Dünya'da en çok kabul görmüş olan bu Sözleşme 20 Kasım 1989 yılında Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilmiş olup Türkiye bu sözleşmeyi 14 Ekim 1990 tarihinde imzalamıştır. Yasa 22184 no'lu Resmi Gazete ile 27 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yaşama-gelişme, eşitlik-ayrım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ile birlikte çocukların katılım hakkı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dayandığı dört temel ilke arasında bulunmaktadır. Çocukların karşılaştığı zorlukların giderilmesi adına çocuk katılımı ve çocukların kendisini ifade edebilmesi önemli bir kazanım olarak görülmektedir. Çocuk katılımını önemli hâle getiren bir diğer sebep ise çocukların hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde oldukça büyük bir nüfusa sahip olması olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla çocukların varlığı görmezden gelinemeyecek kadar değerli bir noktada bulunmaktadır. Katılım hakkının temelinde çocuğun kendisiyle ilgili süreçlere dâhil olabilmesi bulunmaktadır. Söz gelimi herhangi bir çocuk kendisini ilgilendiren bir konuda serbestçe ve dilediği şekilde kendisini ifade edebilecek, istemediği ve kendisini rahatsız eden durumlara ise karşı çıkabilecektir. Ancak Erbay'ın Değirmencioglu'ndan aktardığına göre Türkiye'de çocuk katılımı tersine bir süreç olarak görülmektedir ve çocuklar çoğunlukla istedikleri değil kendilerinin fikirlerinin alınmadığı organizasyonlara katılmak zorunda bırakılmaktadır. Bu durum ise yine Erbay'ın bu kez Karataş ve Acar'dan aktardığına göre çocukların esasen birer yurttaş yani aslında insan olarak görülmemeleriyle alakalıdır. Üstelik bu durum her ne kadar kız çocukları için daha olumsuz bir sonuçla karşımızda dursa da esasen cinsiyet temelli olmaktan öte tamamen çocukların zihnen yetersiz olarak görülmesi ve aslında yetişkinler açısından sosyal anlamda görünür olmamasından kaynaklanmaktadır (Erbay, 2003: 39-42).

Çocuk katılımı ülkemizde daha çok çocukların kitlesel bir şekilde bazı aktiviteleri yapmaya zorlandığı ve kendi fikirlerinin alınmadığı süreçler olarak yaşanmaktadır. Ancak çocuk katılımı sadece toplumsal hayatı ilgilendiren birtakım kabulleri ifade etmekten çok esasen yaşamın tümünü ilgilendiren bir süreçtir ve çocukların en özel anlarından başlayarak aile içi katılım, toplumsal yaşama katılım ve hatta hukuken mümkün olmasa bile siyasal yaşama katılım gibi alanlardan oluşabilmektedir. Dolayısıyla çocuk katılımını her anlamda değerlendirmek ve hepsinden önce çocuğu bir birey olarak görmek gerekmektedir. Bu sayede çocuğun varlığı içselleşecek ve çocukların kendileri ile ilgili konulara katılımı kolaylaşacaktır. Bunun yanında çocukların fiziksel ve ruhsal durumu içinde yaşadığımız toplumun geleceği adına da oldukça önemli olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bir bakıma çocuk yetiştiricisi olan yetişkinler bir anlamda çocukları üzerinden gelecekteki toplumu da inşa etmekte ve bunu yaparken de yine çoğunlukla çocuk katılımını dışlayarak kendi sınırlarını ya da kabiliyetlerini çocuklarına dayatmaktadırlar (Erbay, 2003: 42-44).

Çocukların yetiştirilmesi ve çocuğa atfedilen değer esasen kültürel bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla toplumlar arasında her konuda farklılıklar olabileceği gibi çocukların eğitilmesinde hatta engelli çocukların eğitilmesi ve topluma kazandırılması arasında da

farklı görüşler ve beklentiler hâkim olabilecektir. Söz gelimi kültürel anlamda farklı bakış açısına sahip iki bireyin yetiştirdiği çocuk ya da engelli çocuk arasında çocuğun topluma kazandırılması ya da çocuğun toplumdaki dışlanması anlamında farklı görüşler bulunabilecektir. Bir kesim çocuğu koruma içgüdüleriyle çocuğunu ya da engelli çocuğunu toplumun dışına iterken diğer bir görüş ise çocuğunu yetiştirirken onu korunmaya muhtaç bir varlık gibi görmenin yanında çocuğunu toplumun içinde bulunduğu duruma da hazır hâle getirmeyi tercih edebilecektir. Dolayısıyla söylediğimiz gibi çocuğun yetiştirilmesi esasen kültürel bir durumdur ve bireysel olarak tercihlerin toplamı da kültürel anlamda bir sonuç meydana getirmekte ve çocukların durumunu etkilemektedir. Ancak hatırdan çıkarılmaması gereken çocukların ve çocukluk kavramının yetişkinliğe dair bir hazırlık evresi olmadığı tam aksine kendi başına bir dönem olduğudur. Yani esasen çocuklar mümkün olduğu ölçüde kendi fikirlerini söyleyerek yetişkinlerin kendileri için çizdiği sınırlardan kurtulmalıdırlar. Tabii ki söylenen bu ifade Türkiye özelinde hâlihazırda mümkün gibi gözükmeseyse de en azından toplumsal bir kabule başlangıç olabilmesi adına çocukların birer yetişkin adayları olmaktan çok zaten bir birey olduklarının kabul edilmesi adına önemli bir kavrayış olarak değerlendirilmektedir (Canbulut, 2014).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesi çocukların katılım hakkıyla ilgili doğrudan ifadeler içeren bir maddesidir. Öncelikle söylemek gerekir ki sözleşmenin beklediği taraf devletlerin çocuklara katılım hakkıyla ilgili bir alan oluşturmasıdır. Öyle ki bu maddenin ilk fıkrasında ikili bir kıstas da getirilmiştir. Sözleşmeye taraf olan devlet öncelikli olarak çocuğun kendi "görüşlerini oluşturma" kabiliyetinden hareketle onun katılım hakkını tanıyacak ve yine "çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak" gereken özeni kendisine gösterecektir. Aynı maddenin devamında ise çocukların adli süreçlerde yaşadığı olumsuzluklara vurgu yapılarak çocuğun bu süreci doğru yönetebilmesi adına kendisine yardımcı olunması ve uygun usullerle kendisinin dinlenilmesinin sağlanması da devletlere bir ödev olarak yüklenmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989: md. 12).

Sözleşmenin 12. maddesi çocukların katılımı ile ilgili genel ifadeler içerse de 23. madde açıkça engelli çocukların katılım hakkından bahsetmektedir. İlgili maddeye göre yine taraf devletlerden engelli çocukların toplumsal yaşama katılabilmeleri adına kolaylaştırıcı şartları kabul etmeleri beklenmektedir. Aynı şekilde ilgili maddenin 4. fıkrasının çocukların katılım hakkı, engelli çocuklara sağlanacak tıbbi yardım ya da bunun yerine geçecek mali yardım, taraf devletler arasında engelli çocukların katılımını artıracak bilgi paylaşımının ve iş birliğinin artırılmasına yönelik ifadeler içerdiği de görülmektedir.

4. Engelli Çocuklara Yönelik Politikalarda Ulusal Mevzuatlar

4.1. Anayasa

1982 Anayasasında başlangıç kısmında her Türk vatandaşının "*eşitlik ve sosyal adalet gereklerince*" bu Anayasadan faydalanma hakkı olduğu belirtilmektedir. Engelli çocuk ifadesi geçmese de her vatandaşın bu haklarını kullanabilmesinden hareketle engelli çocuklara da anayasal bir korunma sağlandığı yorumunu yapabilmek yanlış olmayacaktır. Sadece engelli olması dolayısıyla toplumsal ayrımcılığa maruz kalan çocukların anayasal anlamda bir korunmaya sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle anayasanın başlangıç kısmında engelli çocukların katılım hakkının soyut sınırlarla bile olsa destekleneceği anlaşılmaktadır.

Toplumun sağlıklı gelişimi açısından toplumda bulunan tüm grupların içinde buldukları dezavantajlı duruma göre desteklenmesi gerekmektedir. 19. Yüzyılda ortaya çıkan sosyal devlet olgusu da başlangıçta ekonomik temellere dayanarak bu toplumsal barışı sağlama amacındaydı. Sonraki yüzyılda ise sosyal devletin müdahale alanı genişlemiş ve sadece ekonomik alanda değil engelli bireylerin sosyal katılımını güçlendirme ve eşit eğitim almalarını sağlama örneğinde olduğu gibi diğer alanlarda da etkin bir rol oynaması gerektiği inancı hâkim olmaya başlamıştır (Yay, 2014). Sosyal devletin ortaya çıkmasından önceki yüzyıllarda ise engelli olma hâli toplumdaki dışlanmanın birinci kuralı olarak görülmekteydi. Gerek toplumsal kabuller gerekse de dini inanışlar sebebiyle

engelli bireyler toplumun dışına itilmekte ve zaten fiziksel şartları sebebiyle zorlaşan hayatları toplumsal sınırlar sebebiyle daha içinden çıkılmaz bir hâle gelmekteydi. Üstelik bu kavrayış dini temellerin aksine bilimsel temellere de dayandırılmaktaydı. İlâveten engelli bireylerin toplum dışına itilmesi desteklenmekte ve kendileri toplum düzenini bozan sağlıksız kişiler olarak algılanmaktaydı. Her ne kadar modern dönemde engelli bireylerin kazanımları yeterli seviyede görülmesi de sosyal devletin ortaya çıkması ve engelli bireylerin toplumun doğal birer üyesi olduğu anlayışının hâkim olmaya başlamasıyla birlikte toplumsal kabuller de değişmeye başlamıştır. Böylelikle engelli bireylerin geçmişte yaşadığı insanlık dışı işte çalıştırılma gibi anlayışlar yerini daha insani uygulamalara bırakmıştır (Yılmaz ve Paçacı, 2019: 50-52).

Sosyal devletin temel amacı vatandaşlarının refah düzeyini artırmaktır. Bahsedilen bu refah düzeyi ekonomik temellere dayanabileceği gibi engelli bireylerin katılım hakkını güçlendirme anlamında hukuki ve toplumsal birtakım düzenlemeleri de içerebilecektir. Bu düzenlemeler sayesinde de engelli çocukların toplumsal yaşama entegrasyonu kolaylaşacaktır (Aydın ve Çakmak, 2017). Engelli çocukların ve dahi engelli bireylerin toplumsal yaşama dahil olmasını engelleyen kabuller kendileri ya da sağlık durumları ile ilgili değil bizzat toplumun fiziki şartlarının ve devletin hukuki farkındalığının onlara göre düzenlenmemiş olmasıyla ilgilidir (Emini Kurtuluş ve Ayaz, 2019: 240). Sosyal devlet olması sebebiyle de devletin engelli bireylerin katılımını güçlendirmesi gereken politikaları üretmesi ve bunları denetlemesi gerekmektedir. Devletin almadığı bir önlem neticesinde engelli çocukların katılım hakkını kullanamaması da sosyal devletin müdahale etmesi gereken bir diğer yönü oluşturmaktadır. Çünkü devletin engeli olan bireylere karşı düzenlemesi gereken alanlar olduğu gibi düzenlemekten kaçınmaması gereken alanlar bulunmaktadır. Bahsedilen bu kavrayış devletin sosyal devlet olması ile ilgilidir (Küçükali, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti, Anayasasının 2. ve 5. maddelerinde açıkça yazıldığı üzere “sosyal” bir hukuk devletidir. Anayasal misyon gereği devletin toplumsal eşitsizliği derinleştiren sosyal engelleri ortadan kaldırması gerekmektedir. Dolayısıyla engelli çocukların yine vatandaş olmaları sebebiyle bu korumalardan faydalanabileceği rahatlıkla söylenebilmektedir.

Anayasanın 10. maddesi “eşitlik” kavramını açıklamaktadır. İlgili maddenin birinci fıkrasında açıkça engelli çocuk kavramı ifade olarak geçmesi de herkesin kanun önünde hiçbir ayırım gözetilmeden aynı seviyede bulunduğu açıklanmaktadır. Kanunun metni incelendiğinde genel ayırım sebepleri sayılmakta ve en son “ve benzeri sebeplerle” diyerek her türlü ayrımcılığın engellenmesi gerektiği söylenmektedir. Engelli çocukların yaşayabileceği ve karşılaşılabileceği sorunlar soyut ifadelerle olsa da bu maddede yasaklanmış ve anayasal bir güvenceye kavuşturulmuştur. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında her ne kadar kavramsal olarak desteklenmesi de açıkça “özürlü” ifadesi kullanılmakta ve engelliler için açıkça bir koruma getirildiği -aynı fıkranın girişinde yine açıkça çocuk ifadesi geçmektedir- söylenebilmektedir. 10. madde de ayrımcılığın engellenmek istenmesiyle birlikte devletin engelli çocukların katılım hakkını gerileten görünmez sınırlarla ilgili görevlerinden bahsetmek mümkündür.

Anayasanın 23. maddesine göre herkesin seyahat özgürlüğüne sahip olduğu görülmektedir. Bu maddenin engelli çocuklar ile ilgili bir koruma getirmediği gibi bir yanılgıya düşmemek gerekir. Çünkü engelli bir çocuğun devletin almadığı önlem dolayısıyla seyahat edememesi aynı zamanda anayasal haklarını kullanmadığı anlamına da gelmektedir. Çünkü devletin bizzat kendisinin 5. maddede söylediği gibi sosyal ve toplumsal engelleri kaldırmak gibi bir misyonu bulunmaktadır. Böylelikle bu iki maddenin birlikte yorumlanması sonucu 23. maddenin engelli çocuklar ile ilgili bir koruma sağladığı yorumunu yapabilmekteyiz. Bir örnekle desteklemek gerekirse engelli bir çocuğun görünmeyen sınırlar ve baskılar neticesinde kendi evinde adeta bir hapis hayatı yaşamaması gerekmektedir. Belediye ya da ilgili kurumun yönetmekten sorumlu olduğu bölgeyi engelli bir bireye göre düzenlemesi anayasal sorumluluğu olarak ifade edilebilecektir. Devlet tüzel kişiliğinin içinde olan -ya da kendi tüzel kişiliği olan ancak merkezi veya yerel idarenin içinde bulunan- her kurumun engelli çocuklar ile ilgili soyut bile olsa görevleri bulunmaktadır. Engelli çocukların rahatça seyahat edebilecekleri otobüs ya da benzeri araçların tasarlanması bunun yanında bu araçları kullanan

görevlilerin engelli çocuklar ya da bireylerle ilgili mutlaka eğitilmesi gerekmektedir. Görünmeyen sınırlarla bile olsa engelli çocukların seyahat özgürlüğü engellenmemeli ve onların katılım hakkı devlet ve toplum tarafından geliştirilmelidir

23. maddeye benzeyen diğer bir madde ise 27. maddede ki “Bilim ve Sanat Hürriyeti”dir. 27. maddeye göre herkesin bilim ve sanatı öğrenme hakkı bulunmaktadır. Devlet, kurumların yaşadığı fiziksel engeller sebebiyle -bina girişine engelli rampası yapmamak gibi- bu hakkın kullanılmasının önüne geçemez.

1982 Anayasası 40. maddesinde hakkı ihlal edilen herkesin hak arama özgürlüğünden bahsedilmektedir. Dolayısıyla sadece zihinsel engelli bir çocuk olduğu için bir bireyin hakkını aramasının -örneğin miras hakkı gibi- önüne geçilmemesi gerekmektedir. Zihinsel engelli çocuklar gerektiğinde vasisi ile birlikte hakkını arayabilmelidir.

Engelli çocukların toplumdan görünen ya da görünmeyen sınırlarla dışlanmasının eğitim anlamında sonuçları bulunmaktadır. Dışlanma gerçekleştiğinde engelli çocuklar yeterli ve kaliteli eğitim alamayacak ve yetişkin olduklarında da en temel düzeyde bir meslek sahibi olamayacakları için toplum tarafından bir yük(!) olarak görülmeye başlayacaklardır. Bu da onların toplumdan ayrık ve değersiz bir parça olarak algılanmasına yol açacak ve devletlerin yaptığı hukuki düzenlemeler mevzuat eksikliğini gidermeye çalışmaktan başkaca bir amaca yaramayacaktır. Aksine sosyal devlet ilkesi gereğince de toplumdaki tüm paydaşlar gibi engelli vatandaşlar da toplumun eşit ve değerli bir parçası olarak görülmelidir. Devlet bu anlayışın tüm toplum tarafından kavranabilmesi adına hukuki düzenleme yapmaktan öte sürecin aynı zamanda destekleyicisi ve denetleyicisi de olmalıdır. Anayasanın 41. maddesi de devletin eğitim ile ilgili görevlerini açıklamaktadır. Bu maddede açıkça engelli ifadesi geçmese de engelli çocuklara bu maddenin de bir koruma getirdiği rahatlıkla söylenebilmektedir. İlgili maddeye göre devletin özel eğitime ihtiyacı olanları koruması ve durumlarını geliştirmesi gerekmektedir. Yine aynı madde de kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmayacağından hareketle devletin engelli çocukların eğitim hakkına katılmalarıyla ilgili sorumluluğu bulunmaktadır.

Anayasanın 74. maddesine göre herkesin kamu denetçisine başvurma hakkı bulunmaktadır. Esasen Türkiye örneğinde baktığımızda bir çocuk ombudsmanlığının olmadığını görebilmekteyiz. Şu an çocuklar açısından ülkedeki uygulama ombudsmanının sadece bir internet sayfasının bulunmasıdır. Bahsedilen sayfada ise çocuklarla ilgili ayırım yapıldığında bunun yaş temelinde yapıldığı ve çocukların 5-12 ile 13-18 arasında ayrıldığı görülmektedir. Dolayısıyla engelli çocukların başvuru yapabileceği ayrı bir modül göze çarpmamaktadır. Bu durum engelli çocukların anayasal hakları olan hak arama fırsat eşitliği anlamında bir olumsuzluk olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu madde de bizzat devletin görünmez bir sınır çizerek engelli çocukları bir sınırlamanın içerisine aldığı ve katılım haklarının gelişmesine yardımcı olmadığı da söylenebilecektir.

1982 Anayasası bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde engelli çocuklarla ilgili gerek soyut gerekse de somut sınırlarla çizilmiş yasaklar ve korumalar olduğu görülmektedir. Bir kavram ya da olgunun anayasada bulunması ise devletler ve halk açısından önemlidir. Söylenebilir ki anayasaya yerleştirilen bir kavrama hem toplumun hem de devletin yaklaşımı bilinç düzeyi anlamında farklı olmaktadır. Her ne kadar engelli çocuk ifadesini anayasada tamamen açık bir biçimde-10. maddede ki “özürlü” ifadesi uygun görülmemektedir- yakalamak şu anlık mümkün olmasa da engelli çocukların haklarının soyut bir sınırla bile olsa korunması mevzuat anlamında önemli bir kavrayış olarak ifade edilebilecektir.

1982 Anayasasının bütün bir hâlde değerlendirilmesinin yanında 2010 tarih ve 5982 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerin bilinç düzeyinin artırılması anlamında özel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar başlık içerisinde engelli çocukları etkilediği düşünülen maddeler tek tek incelemeye konu edilse de 2010 yılında yapılan ve yine başlık içinde açıklanan 10, 23, 41 ve 74. maddelerde değişiklik yapılmış olması 2010 değişikliklerinin önemini artırmaktadır. Çünkü yine başlık içinde açıklanan değişikliklerin önemli bir kısmı zaten 2010 yılında eklenmiş durumdadır.

Dolayısıyla engelli çocukların kazanımlarını anayasal düzeyde artıran bu değişiklikler olmasaydı devletin farkındalık anlamında bir bilinç eksikliği yaşadığı da söylenebilecekti (Hakyemez, 2010: 391-393).

Anayasada yapılan bu değişikliklere rağmen engelli çocuklar ile ilgili var olan kavramsallaştırmaların eksik olduğu düşünülmektedir. 2013 yıl ve 6462 sayılı Kanunla birlikte Türk mevzuatında engelli bireyleri ilgilendiren köklü değişiklikler yapılmıştır. İlgili kanunla birlikte çeşitli mevzuat kaynaklarında geçen “özürlü”, “sakat”, “özürlülük” ve “sakatlık” ifadesi “engelli” ve “engellilik” gibi ifadelerle; yine Askerlik Kanununda geçen “çürük” ifadesi ise “askerliğe elverişli olmama” ifadeleriyle değiştirilmiştir. Kanunun tamamında Türk mevzuatında var olan bu ve buna benzer ifadelerin değiştirildiği görülmektedir. Kanunla birlikte yapılan bu kapsamlı değişikliklere rağmen en temel mevzuat kaynağı olan anayasada hâlâ “özürlü” ifadesinin kullanılmasını ise hukuki açıdan bir bilinç eksikliği olarak görmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır (6462 sayılı Kanun, 2013).

4.2. Engelliler Hakkında Kanun

2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun engellilerin toplumun doğal bir üyesi olma yaklaşımını destekler nitelikte önemli bir ifadeyle başlamaktadır. Birinci maddeye göre bu kanun engellilerin doğuştan sahip oldukları onura -insan hakları yaklaşımına uygun olarak- saygının güçlendirilmesi ve yaşayacakları toplumsal koşulların diğer bireylerle eşit bir hâle getirilmesini önemli olarak görmektedir. Kanun kapsam olarak sadece engellileri değil onların ailesini ve engelliler hakkında yetkili veya görevli kılınmış kişi ve kurumları da kapsamaktadır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005: md.1; md. 2). Böylelikle kanunun ilk maddesinde engelli çocukların toplumdaki dışlanmaması ve katılım hakkının güçlendirilerek içinde buldukları dezavantajlı durumdan kurtarılmasını gerektiği ifade edilmektedir.

Kanunun 3. maddesine bakıldığında engelliler açısından önemli kazanımlar elde edilebildiği görülmektedir. İlgili maddede engellilerin uğrayabileceği ayrımcılık türleri kavramsallaştırılmakta ve devamında da genel anlamda bir engelli tanımı yapıldığı görülmektedir.

Engelli olan çocuklarla ilgili ilk ifade kanunun 4. maddesinde geçmektedir. İlgili maddeye göre çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Aynı korumayı 1982 Anayasasının getirdiğini söylemek de mümkündür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: md. 41). Çocuğun yüksek yararı gerek çocuklar için gerekse engelli çocuklar için ulusal ve uluslararası mevzuatlarda önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Engelliler ve engelli çocuklar için önemli olabilecek bir diğer farkındalık ise ayrımcılığa uğramama hâli olarak değerlendirilmektedir. Bu düşüncenin hareket noktasını ise engelli çocukların da toplumun doğal bir üyesi olması anlayışı oluşturmaktadır. Engelli çocukların yaşayabileceği fiziksel ve bedensel engellerin yanında karşılaşılabileceği görünmez engellerin de ortadan kaldırılması önemli bir yaklaşım olacaktır. İlgili kanuna göre engellilerin -ve tabii olarak engelli çocukların da- her türlü ayrımcılığa uğraması yasaktır. Engelli çocukların sadece engelleri dolayısıyla toplumdaki dışlanmaları söz konusu bile olmamalıdır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005: md. 4/A ve 4/B). Devlet mevzuat desteği sağlayarak engelli çocukların karşılaşılabileceği engelleri ortadan kaldırmalıdır. Devlet bu farkındalığa ulaşarak aynı zamanda engelli çocukların katılım hakkını da desteklemiş olacaktır.

Engelli çocuklarla ilgili ifadenin geçtiği bir madde ise kanunun 11. maddesidir. İlgili maddeye göre devletin çocuklarla ilgili yeni doğan, erken çocukluk ve çocukluğun her dönemi için sorumluluğundan bahsedilmektedir. Bu konudaki çalışmalar Sağlık Bakanlığının politikaları çerçevesinde yürütülmektedir. Sağlık Bakanlığı engelli çocukların yaşayabileceği görünür ve görünmez engelleri ortadan kaldırma konusunda bir misyonu bünyesinde barındırmaktadır. Devletin bu engelleri ortadan kaldırmasıyla birlikte engelli çocukların katılım hakkı devlet tarafından desteklenmiş olacaktır.

Söz konusu kanun genel olarak incelendiğinde engelli çocuklarla ilgili sağlık ve eğitim konularında düzenlemeler yapıldığı ve katılım hakkını destekler ifadelerin varlığı gözlemlenmektedir.

Engelli çocuk ifadesinin kanunda geçmesi ise çocuklar için önemli bir farkındalık olarak değerlendirilmektedir.

4.3. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Kanunun 1. maddesinde kanunun amacının “korunmaya ihtiyacı olan” çocukların haklarının güvence altına alınması olduğu ifade edilmektedir. Bu kavram soyut bir sınır çizse de engelli çocukların da korunmaya ihtiyaç duyacağından hareketle bu kanunun engelli çocuklar için de ayrı bir koruma mekanizması getirebileceği şekliyle anlamak gayet olağandır. Her ne kadar kanunun 3. maddesinin 1. fıkrasında kavramsal çerçeve çizilirken “çocuk” olarak ifade edilen kavramın “*bedensel ve zihinsel*” tehlikede olan ve korunmaya ihtiyacı olan kişiyi ifade ettiği söylene de bu tanımın ‘sadece’ engelli çocukları ifade edeceği hususu tartışmaya açıktır. Çünkü bir engeli olmadığı hâlde bir başka kişi tarafından istismar edilen sağlıklı çocuğun da bedensel veya zihinsel bir tehlikede olabileceği varsayılabilir. Dolayısıyla kanunda geçen “çocuk” ifadesinden her seferinde engelli çocuklar kavramını anlamak pek olası gözükmemektedir.

Çocuk Koruma Kanunu’nun genel ifadeleri incelendiğinde “engelli”, “sakat” ya da “özürlü” gibi -son iki ifade psikolojik etkileri sebebiyle desteklenmemektedir- engelli çocuklara yönelik anlaşılabilir özel bir kavram ya da ifadenin olmadığı görülmektedir. Bunun yerine daha çok çocuğun korunmasından ve bakım ihtiyacından bahsedilmektedir. Engelli çocuklar ile ilgili ayrı bir kavramsal çerçevenin çizilmemiş gözükmesi bu kanun adına olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir. Çocuklar ile ilgili oluşturulmuş bir kanunda engelli çocuklarla ilgili ifadelerin olması mutlaka gerekli olarak görülmektedir.

Kanunun 4. maddesinde çocuk ve ailesinin herhangi bir ayrıma tutulamayacağından bahsedilmektedir. Buradan hareketle herhangi bir ayrımdan anlaşılabilir oldukça geniş bir küme olabilecektir. Engelli çocukları da bu ifadeler kapsamında ilgili kanunun bu maddesinin bir koruma altına aldığı yorum olarak yapmamız yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

Kanunun 5. ve 14. maddeleri² arası “*Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler*” madde kenar başlığı altında ifade edilmektedir. 5. maddede çocuğun sağlık hakkından fiziksel ve ruhsal bir sınır çizilerek bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu maddenin engelli çocuklarla ilgili değerlendirilebilmesi mümkün olarak gözükmektedir. Bu madde kenar başlığı altında genel ifade olarak korunmaya muhtaç çocuk kavramı tercih edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu genel anlayış olarak çocuğu manevi anlamda korumayı amaçlamaktadır. Kanunun içinde geçen ifadelerin yanında kanunun adında geçen “koruma” ifadesi de bu anlayışı destekler nitelikte gözükmektedir. Çocukların korunmaya muhtaç olduğu, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin yetişkinlere göre farklılık gösterdiği kanunun genelinde hissedilmektedir. Her ne kadar kavramsal anlamda açıkça “engelli çocuk” ifadesi kanunda geçmiyorsa da korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili kavram tanımlaması yapılırken sağlık başlığı altında fiziksel ve ruhsal anlamda çocuğun korunması ifadeleri engelli çocuklarla ilgili önemli bir kavramsallaştırma olarak görülebilecektir.

Kanunda genel olarak çocukların korunması veya destekleyici tedbirler gibi ifadeler olmasına rağmen açıkça çocuk katılımının desteklediği madde kanunun 4. maddesi olarak göze çarpmaktadır. İlgili madde de çocukların “*yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması*” haklarından bahsedilmektedir. Yine aynı maddenin devamında çocukların kararlara katılım sürecinin desteklenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

4.4. Uygulanan Diğer Mevzuat

Engelli çocukların eğitim, sağlık ve benzeri toplumsal konularda edinebileceği kazanımlar, onların toplumun doğal bir üyesi olması durumuna yardımcı olması anlamında önemli bir kavrayış

² 5 ve 14 dahil olmak üzere.

olarak değerlendirilmektedir. Engelli çocuklarla ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin genel mevzuat yapısına bakıldığında çeşitli kanunlarda düzenlemelerin olduğu görülmektedir.

5237 sayılı Ceza Kanunu bir engeli olan çocuklar hakkında cezai ehliyet anlamında bir koruma getirmektedir. 32. maddenin (d) fıkrasına göre akıl hastalığı bulunduğu için yaptığı eylemlerin hangi anlama geldiğini kavrayamayacak durumda olanların cezai ehliyeti bulunmamaktadır. Bu madde hem yetişkin engelliler için hem de engelli çocuklar için önemli bir detay olarak görülmektedir. Aynı şekilde Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinde kişilerin sahip oldukları engel sebebiyle bir ayrımcılığa maruz kalması durumunda bu ayrımcılığı gerçekleştiren kişilerin hapis cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür.

5393 sayılı Kanunda belediyenin engellilerle ilgili katılımı teşvik etmesi gerektiği söylenmektedir. İlgili maddeye göre engelli kişilere yönelik yapılacak uygulama ve politikalarda gönüllü kişilerin katılımının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelik ekseninde belirleneceği ifade edilmektedir (Türk Ceza Kanunu, 2004: md. 77).

5302 sayılı Kanun engelli çocuklar için bizzat bir kavramsallaştırma getirmese de engelli bireyleri genel ve soyut bir sınırla açıklamaya konu ettiği için engelliler için önemli bir kanun olarak değerlendirilmektedir. Öncelikle kanunda "özürlü" ifadesi yerine 2013 yılında "engelli" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. İl özel idaresinin engelli bireylere -tabi ki çocuklara da- sunacağı hizmetlerde gözetmesi gereken hususlar bulunmaktadır. İl özel idaresi vatandaşlara en uygun şekilde hizmetlerini sunmak durumundadır. İl özel idaresinin giderleri kısmında açıkça engelli bireylere yapılacak giderlerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla engelli çocukların da sahip olması gereken kamusal hakların -park ve bahçeler gibi- ödenek yoksunluğu sebebiyle yapılmaması söz konusu değildir. Devlet anayasal görev gereği de engelli çocukların uğrayacağı ayrımcılığı engellemeli ve görünür görünmez tüm engelleri ortadan kaldırmalıdır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: md. 5). Bu anlayışla birlikte devletin engelli çocukların katılım hakkını desteklediği ve mali kaynaklarla ilgili hukuki düzenlemeleri en azından bu kanun özelinde yaptığı sonucuna ulaşabilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin genel mevzuatı incelendiğinde hakkın korunması ve hakkın kimler tarafından kullanılacağı belirlenmesinde genel kıstasın "herkes" ya da "hiç kimse" gibi daha soyut ve kapsayıcı ifadelerle açıklandığı görülmektedir. Ancak gerek çocukların gerekse de engelli çocukların ihtiyacı yetişkinlere göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla engelli çocuklar ile ilgili yapılacak kanuni düzenlemelerde yapılacak kavramsallaştırmalar önemli olarak görülmektedir. Onların ihtiyaçlarının giderilmesi ve karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılabilmesi için ilgili mevzuatlarda açıkça "engelli çocuk" ifadesinin geçmesi hakların kazanımı ve kullanımı bakımından temel bir kavrayış olarak değerlendirilmektedir.

1983 tarihli ve 2828 sayılı Kanunda da özürlü ifadesi yerine engelli ifadesi geçmektedir. Sosyal Hizmetler Kanunu'nda 2013 yılında yapılan değişiklik ile birlikte "özürlü" ifadesi yerini "engelli" ifadesine bırakmıştır. Kanunun 1. maddesinde sadece engellilerin değil korunmaya muhtaç olanların da bu kanun kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Aynı kanunda yapılan 2014 değişikliği ile de "muhtaç" ifadesi yerine "ihtiyacı olan" şeklinde bir kullanım getirildiği görülmektedir. Dolayısıyla engelli çocuklara yönelik oluşturulacak mevzuat ve politikalarda kanun koyucunun kanunun paydaşı olan engelli çocukları ve engelli bireyleri manevi anlamda üzmemeye çalıştığı yorumu yapılabilmektedir.

Sayılan bu mevzuat kaynaklarının yanında 6462 sayılı ve 2013 tarihli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun da bu başlık içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. İlgili mevzuat kaynağıyla birlikte 1924 tarihli Köy Kanunundan başlayarak 2011 tarihli ve 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye kadar engelli bireylere yönelik ifadelerde toplam 96 mevzuat kaynağında köklü değişiklikler yapılmıştır. Kanun toplam 4 maddeden oluşmakta ve 1.

maddesi Türk mevzuatında yapılan tüm değişiklikleri içermektedir. 2. maddesinde ise 1. madde de yapılan bir değişikliğe geçici bir madde eklenmiştir.

Kanunun genel yapısına bakıldığında ilgili mevzuatlarda geçen “özürlü”, “sakat” ve “sakatlık” gibi engelli bireyleri dışladığı düşünülen ifadelerin yerini “engelli”, “engelli hâle gelme” ve “elverişsiz olmak” ifadelerinin aldığı görülmektedir. Bu anlayışla birlikte engelli bireylerin içinde buldukları durumun kendi hataları olmadığı ve bir anlamda da toplumdan dışlanmamaları gerektiği anlayışı hâkim kılınmak istenmektedir.

6462 sayılı Kanunla birlikte Türk mevzuatı genel anlamda yenilediği için bu başlık altında hepsinin tek tek açıklanması yerine 6462 sayılı Kanunun okuyucunun dikkatine sunulması yeterli olarak görülmüştür. Hâlihazırda 6462 sayılı Kanunda yapılan tüm değişiklikler toplumsal ve hukuki bilincin artırılmasına yönelik yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir. Kanunla birlikte Köy Kanunu, Askerlik Kanunu, Pasaport Kanunu, Orman Kanunu, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu gibi çeşitli alanları ilgilendiren mevzuatların içeriğini değiştirmenin yanında 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun isminden “özürlü” ifadesi çıkarılmış ve yerine “engelliler” ibaresi eklenerek bizzat kanunun ismi değiştirilmiştir.

5. Engelli Çocukların Katılım Hakkının “Engelsiz Yaşam Merkezleri” Bağlamında Değerlendirilmesi

Katılım hakkı olarak kavramsallaştırılan olgunun ne olduğuna dair çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Demokratik ülkelerde bu hakkın varlığı ve işler bir şekilde kullanılabilen oluşu aynı zamanda siyasi ve toplumsal olarak demokratik bir yapıya sahip olmanın da ön koşullarından biri olarak sayılmaktadır. Ancak burada hemen ifade etmek gerekir ki katılım hakkına dair sınırlar yetişkinler ve çocuklar için ayrı ayrı çizilmektedir. Bir kere yetişkinler için bahsedilen bu sınır daha çok siyasi haklar bağlamında şekillenirken çocuklar için hukuki şartlar uygun olabilese de bu sınırlar daha çok yetişkin bireyler tarafından oluşturulmaktadır. Katılım hakkının tanımlanmasında kullanılan ifadeler de yine katılım kelimesini destekler nitelikte açıklanmaktadır. Literatürde en genel hâliyle katılım hakkı kişilerin kendileri ile ilgili herhangi toplumsal veya siyasi konuya dair fikir belirtebilmesi ve karar alma süreçlerini etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Nayır ve Karaman Kepenekçi, 2011: 161; Canbulut 2014: 85).

Çalışmada daha önce ifade etmeye çalıştığımız gibi çocuk ve çocukluğun ne olduğuna dair kültürel ve hukuki kodlar bulunabilmektedir. Dolayısıyla çocuk kavramından ne anlaşılması gerektiği konusu hukuki sınırlar dışarıda bırakılırsa kesin bir sınıra sahip değildir. Hukuki anlamda da yine daha önce söylendiği gibi istisna uygulamalar bulunsun da genel anlamda 18 yaşını doldurmuş olmak yetişkinliğe dair dünya genelinde bir sınır olarak kabul edilmektedir. 18 yaşına gelene kadar çocuk olarak kabul edilen kişilerin katılımı çok büyük oranda yetişkinler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak her iki durumda da katılım hakkının işler bir şekilde kullanılması demokratik bir toplum olmanın gereği açısından önemlidir. Çocuk katılımına işlerlik kazandırılması demokratik bir toplum açısından önemli olduğu gibi engelli çocukların da toplumdan soyut sınırlar aracılığıyla dışlanmaması ve toplumla tam anlamıyla bütünleşebilmesi için katılım hakkının sağlıklı bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Çalışmanın içinde daha önce Korczak’tan aktardığımız gibi çocukların ihtiyaçları yetişkinlere göre farklıdır ve esasen çocuklar yetişkinlerin birer parçası değil onlardan ayrı birer varlıklardır. Aynı karşılaştırmayı çocuklar ve engelli çocuklar açısından yaptığımızda ise bu kez de engelli çocuklar ve çocukların ihtiyaçlarının birbirinden farklı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Dolayısıyla hem çocukların hem de özellikle çalışmamız açısından engelli çocukların katılım hakkının kullanılması ve onların topluma kazandırılması ülkemiz ve dünya toplumsal yapısı için oldukça önemlidir (Şahin ve Polat, 2012).

Türkiye’de engelli çocukların katılım hakkı açısından kullanılan mekanizmalar bulunmaktadır. Yine hemen ifade etmek gerekir ki katılım hakkının sadece siyasi katılım olarak değerlendirilmemesi gerekir. Katılım hakkının daha soyut sınırlara sahip ve kişinin toplumsal yaşama eklenmesini içerecek

şekilde değerlendirilmesi olgusal anlamda daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Engelli çocuklarla ilgili Türkiye’de uygulanan mekanizmalardan birisi “İş Okulları” uygulamasıdır. Bu uygulama ile birlikte engelli çocukların katılım hakkı geniş bir ekseninde değerlendirilmek istenmiş ve bu hakkın toplumsal olarak sadece siyasi bir biçimde algılanmasının önüne de bir anlamda geçilmek istenmiştir. Bahsedilen uygulama ile birlikte hafif derecede zihinsel engeli olan bireylerin eğitim hayatından dışlanmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve engelli çocukların mesleki olarak yeterli bir seviyeye gelmeleri amaçlanmıştır. Eğitimin sonrasında da engelli çocukların iş hayatına eklenebilmesi ve toplumsal hayata katılabilmeleri iş okullarının amaçları arasında sayılmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019). Ancak özellikle bu okulların eğitim kalitesi ve eğitimcilerinin de olaya bakış açısının kurumsal bir bakış açısına sahip olmaktan çok bireysel bir içerik edinmesi sebebiyle iş okullarındaki eğitim kalitesi belli bir standarda sahip olmaktan uzakta gözükmektedir. Bahsedilen durum tamamen eğitimcinin mesleğine ve engelli çocuklara bakış açısına göre şekillenmekte ve engelli bireylerin aldığı eğitim farklılaşmaktadır. İlaveten mezuniyet sonrasında da engelli bireylerle ilgili oluşturulan mevzuat engelli bireyleri toplumsal hayata eklemekten çok ne yazık ki sadece hukuki eksikliği gidermeye çalışan birer belge olarak kalmaktadır. Açıklanmaya çalışılan bu iki durum çeşitli iletişim platformlarında engelli çocukların aileleri tarafından da dile getirilmektedir. Bu sebeple iş okulları belli bir noktaya kadar -özellikle hukuken çocuk statüsü korunduğu sürece- engelli çocuklara göreceli olarak fayda sağlayabilmekte ancak daha sonrasında engelli çocuklar görünmeyen hukuki ve toplumsal sınırlar sebebiyle sosyal hayattan dışlanmaktadır.

Engelli çocukların toplumsal hayata katılabilmesi için uygulanmak istenen bir diğer sosyal devlet uygulaması ise “Engelsiz Yaşam Merkezleri” olarak göze çarpmaktadır. 2022 itibarıyla İstanbul, İzmir ve Ankara’nın yanında Elazığ, Diyarbakır, Antalya ve Kayseri gibi yine Türkiye’nin çeşitli illerinde engelsiz yaşam merkezleri bulunmaktadır.

Şekil 1: Üsküdar engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi/431> adresinden alınmıştır.

Engelsiz yaşam merkezi örneklerinden olan ve İstanbul’da faaliyet gösteren Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi yukarıda sayılan örneklerden bir tanesidir. İlgili kurumun bünyesinde çeşitli engel türlerine yönelik eğitimler bulunmakta ve engelsiz yaşam merkezi engelli çocuklar için aynı zamanda sosyal bir yaşam alanı olarak da görülmektedir. Dil ve konuşma terapisi, teknoterapi ve hidroterapi gibi uygulamalar kurumun bünyesinde sunulmaktadır. Aynı zamanda grup eğitimi, psikolojik danışmanlık ve pedagoğ hizmeti de kurumun sunduğu hizmetler arasındadır. Engelli çocukların sosyal birer birey olabilmeleri ve topluma karışabilmelerinin kolaylaşabilmesi adına da ebru, resim, bilgisayar, kuaför hizmeti gibi sosyal hizmetler de bulunmaktadır (Üsküdar Belediyesi).

Şekil 2. Üsküdar engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi/431> adresinden alınmıştır.

Engelsiz yaşam merkezi örneklerinden bir diğeri ise güncel durum itibarıyla en kapsamlı olduğu ifade edilen Kayseri’de ki engelsiz yaşam merkezidir. Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde engelli bireylerin sosyal ve fiziksel anlamda kendilerini güçlendirmesi amaçlanmakta ve bir başkasına ihtiyaç duymadan hayatını devam ettirebilmesi de hedeflenmektedir. Kayseri’de bulunan bu engelsiz yaşam merkezinde de sosyal olarak çeşitli hizmetler bulunmaktadır. Bu hizmetlerden bazıları resim, ebru ve grup terapisi olarak göze çarpmaktadır. Sayılan uygulamaların haricinde gerek engelli bireyler için gerekse de engelli çocuklar için çeşitli etkinlik ve uygulamalar da bulunmaktadır (Kayseri Mesleki Eğitim ve Kültür Anonim Şirketi).

Şekil 3. Besime özderici engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/turkiyenin-en-kapsamli-engelsiz-yasam-merkezi-3-aralikta-hizmete-sunuluyor78607860> adresinden alınmıştır.

Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde tasarlanan üç ayrı eğitim bloğu olduğu ifade edilmektedir. 0-18 yaş arası engelli çocuklara hizmet vermek için hayata geçirilen ve aynı zamanda bir “Hayat Merkezi” olarak da tanımlanan kurumda başvurular ise sınırlı bir şekilde kabul edilmektedir. Bahsedilen üç ayrı eğitim bloğunun farklı yaş gruplarının ve engel türlerinin birbiri arasındaki olumsuz etkileşimin önlenmesi adına fiziksel olarak ayrıldığı da söylenmektedir. Bir bakıma 0-18 yaş

arasındaki engelli çocukların ve farklı engel türlerine sahip engelli çocukların ihtiyaçlarının farklı olduğu düşünülmüş ve bu gruplar kendi içinde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu yaklaşımın da bizim savunduğumuz gibi engelli çocukların ihtiyaçlarının her defasında bir ayrıma tabi tutulması gerektiği fikrini destekler bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Kayseri Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde katılım hakkının kullanılması açısından olumsuz olarak görülebilecek tek durum ise başvuruların sınırlı bir şekilde kabul edilmesi olarak göze çarpmaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2021). Kurumun sahip olduğu fiziksel kapasite sebebiyle bile olsa engelli çocukların katılım hakkı engellenmemeli ve katılım hakkının geliştirilmesi için gerekli önlemler gerekiyorsa bizzat devlet tarafından alınmalıdır.

Şekil 4. Besime özderici engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.kaymek.com.tr/tr/8/Foto-Galeri.html> adresinden alınmıştır.

Türkiye’de 2022 itibarıyla açılan Engelsiz Yaşam Merkezleri’nin sayısı 130’a ulaşmıştır. Bu merkezlerde eğitim ve hizmet verilen toplam engelli sayısının ise 1500’ün üzerinde olduğu değerlendirilmektedir (TRTHABER, 2022). Ancak ülkemizdeki toplam engelli çocuk nüfusunun 300 bini geçtiği (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022) göz önüne alındığında hizmet verilen toplam kapasitenin geliştirilmeye muhtaç olduğu anlaşılmaktadır.

Engelsiz Yaşam Merkezleri ülkemizde yaygınlaştırılma çabasında olan ve engelli bireylerin de toplumsal hayattan dışlanmaması adına yerel yönetimler tarafından uygulamaya koyulan bir girişim olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu uygulama sayesinde engelli vatandaşların katılım hakkına katkı sunulmak istenmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin çeşitli yerlerinde Engelsiz Yaşam Merkezleri açılmıştır ve hâlihazırda bu sayı artırılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla Konak Belediyesi de “Konak Engelsiz Yaşam Köyü” adıyla bir engelsiz yaşam merkezini engelli vatandaşlarımızın hizmetine sunmuş durumdadır. Görülebileceği üzere belediyenin tercih ettiği mimari tasarım idari bir binayı çağrıştırmaktan uzaktır. Daha çok engelli çocukların vakit geçirmekten keyif alacağı ve engelli çocukların görünmez sınırları aşacağı bir tarz tercih edilmiştir (Konak Belediyesi, 2022). Bu durumun engelli çocukların katılım hakkına olumlu bir etki sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 5: Konak engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.konak.bel.tr/sayfa/konak-engelsiz-yasam-koyu-916174> adresinden alınmıştır.

Yerel yönetimlerin bu girişimlerinin yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı özel engelli bakım merkezleri de bulunmaktadır. Çeşitli engel gruplarına yönelik hizmet veren bu kurumlar genel olarak 18 yaşın üzerine odaklansa da 13 yaş ve üzeri, 7-12 yaş aralığı ya da 0 yaş ve üzeri diğer gruplara da yönelmişlerdir (Şizofreni Dernekleri Federasyonu, 2022).

Sonuç olarak örnekleri çoğaltabilmek mümkünse de bahsedilen yaşam merkezlerinin genel amacı engelli çocukları sosyal olarak desteklemek ve onları toplumsal yaşama hazırlayarak onların katılım hakkını güçlendirmektir. Bu misyon aynı zamanda engelli çocukların toplumsal yaşama eklenirken kimseden yardım almadan hayatını devam ettirebilmesini ya da bu yardımın en asgari seviyede kalmasını da amaçlamaktadır. Bahsi geçen misyonla birlikte engelli çocukların yaşam boyu öğrenme ve eğitim süreçlerinin içinde kalabilmeleri de mümkün olabilmektedir. Toplumsal anlamda bir içselleşme sağlanacak ve engelli çocuklar bu sayede toplumun doğal bir üyesi olarak kabul göreceklidir.

Başlık içinde sayılan Engelsiz Yaşam Merkezlerinin faaliyetleri çeşitli alanlara yayılmış durumdadır. Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi engelli çocukların katılım hakkını destekleyecek nitelikte ve tüm engel grupları düşünülerek hazırlanmıştır. Kurumun bünyesinde engellilere yönelik 30 adet faaliyet bulunmaktadır. Bu sayede bu Engelsiz Yaşam Merkezinin çocukların katılım hakkını destekler bir nitelikte olduğu söylenebilecektir. (Üsküdar Belediyesi). Fiziksel olarak en büyük kampüse sahip olduğu ifade edilen Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde de engelli çocukların katılım hakkını destekleyen uygulamalar bulunmaktadır. Kütüphane, havuz ve spor salonu gibi alanların bulunduğu Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde tesisin temel işleyiş amacı engelli çocukların katılım haklarını kendi başlarına kullanabilmesini içermektedir (Kayseri Belediyesi, 2021). Aynı şekilde Konak Belediyesinin tasarladığı Engelsiz Yaşam Merkezi de engelli çocuklara ihtiyacı olan ve sosyalleşebilecekleri bir alan yaratma amacıyla oluşturulmuştur. Tesis, müzik ve resim gibi ya da zeka testleri ve görsel testler gibi engelli çocukların katılımını destekleyecek şekilde kurgulanmıştır (Konak Belediyesi, 2022). Gerek açıklanan bu 3 Engelsiz Yaşam Merkezi gerekse de sayısı Türkiye genelinde artık 130'u bulan bütün Engelsiz Yaşam Merkezlerinin varlığı engelli çocukların katılım hakkının iyileştirilmesi anlamında önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu merkezlerde engelli çocukların bir bütün hâlinde bulabileceği tesisler bulunmaktadır. Söz gelimi engelsiz bir çocuk ya da yetişkin bir birey yüzme için ayrı bir tesise müzik için ayrı bir tesise ya da resim veya eğitim gibi sosyal bir faaliyet için farklı kampüslere ihtiyaç duyabiliyorken Engelsiz Yaşam Merkezlerinde temel amaç oluşturulan kampüslerin içinde bu tesislerin toplu bir hâlde bulunmasıdır. Böylelikle fiziksel ya

da başkaca engeller sebebiyle engelli bir çocuk sürekli olarak kampüs değiştirmek zorunda kalmayacak ve ihtiyacı olan sosyal ortamı tek bir kampüs içerisinde elde edebilecektir. Dolayısıyla bu kampüsler engelli çocukların karşılaştığı ya da karşılaşıacağı sorunları birinci elden ve tek kampüs üzerinden çözüme kavuşturabilecektir. Engelsiz Yaşam Merkezlerinin bu bütüncül özelliğinin engelli çocuklar açısından bu merkezlerin birer cazibe merkezi hâline gelmesine de kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Böylelikle engelli çocuklar evlerine kapanmak zorunda kalmaktan kurtulacak ve katılım haklarını kullanabileceklerdir. Engelsiz Yaşam Merkezlerinin bu misyonu sebebiyle katılım hakkının geliştirilmesi açısından önemli bir görevi üstlendiği düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi de çocuğun katılım hakkını önemsemekte ve devletlere bu konuda sorumluluklar yüklemektedir. Katılım hakkı bireylerin toplumla sağlıklı bir şekilde bütünleşmesini sağlamaktadır. Engelli çocukların da toplumla sağlıklı bir şekilde bütünleşebilmesi önemlidir. İlgili sözleşmenin 12. Maddesiyle birlikte taraf devletler engelli çocuğun toplumsal yaşama katılabilmesi adına çocuğun kendisini ifade edebilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlü kılınmıştır. Çocukların katılım hakkına dair özellikle adli süreçlerde korunması gerektiğinden de bahsedilmekte ve katılım hakkının sınırları olması gerektiği gibi genişletilerek korunmaya çalışılmaktadır (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989: md. 12). Esasen çocuğun katılım hakkının önemsenmesinin bir diğer yönü toplumun engelli çocukları fark etmesini de kapsamaktadır (Erbay, 2013).

6. Sonuç

Tüm canlılar engelli adaydır ve engelliler de toplumun doğal ve ayrılmaz bir üyesidir. Engelli çocukların da toplumun doğal bir üyesi olduğu ve onların ihtiyaçlarının yetişkinlere göre farklılık gösterdiği içselleştirilmelidir. Engelli çocukların karşılaşılabileceği fiziksel, sosyal ve teknik yetersizlikler onların katılım haklarının gerçekleşmesini engellemektedir. Engelli çocukların karşılaştığı görünen ve görünmeyen bu gibi engeller yok edilmeli ve onların katılım hakkı korunmalıdır.

Türkiye’de engelli çocukların katılımını artırmak adına uygulamalar bulunmaktadır. Engelsiz Yaşam Merkezleri bu uygulamalardan bir tanesidir. Ancak bu merkezler Türkiye genelindeki engelli çocuk nüfusu dikkate alındığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla engelli çocukların katılım hakkının iyileştirilmesi için gerek Engelli Yaşam Merkezlerinin gerekse de yeni uygulamaların oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de ki Engelsiz Yaşam Merkezleri genel yapıları itibariyle çeşitli spor, sanat ve eğitim gibi uygulamaların bileşenlerinden oluşmaktadır. İlgili Engelsiz Yaşam Merkezlerinde engelli çocukların faydalanabileceği yüzme, okuma, bilgisayar, kütüphane, konferans salonu, çeşitli atölyeler, spor alanları, hobi bahçeleri, tiyatro, sinema, parklar, bahçeler ve hatta sağlık gereksinimlerinin karşılanması adına sağlık tesisi de bulunmaktadır. Bu hâliyle bakıldığında Engelsiz Yaşam Merkezlerinin engelli çocukların tüm ihtiyaçlarını karşılayan küçük birer yaşam alanı olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu tasarım sayesinde de engelli çocukların katılım hakkı desteklenecek ve engelli çocuklar evlerinde adeta bir hapis hayatı yaşamak yerine sosyal anlamda katılım haklarını kullanabileceklerdir. Engelli çocuklar toplumun onlar adına çizdiği soyut sınırlardan kurtulacak ve kendilerini geliştirme haklarını geliştirebileceklerdir.

Engelli çocukların katılım hakkının geliştirilmesi toplumun huzurlu ve sağlıklı gelişimi açısından önemlidir. Bu sebeple toplumun fiziksel yapısı mutlaka engelli çocuk ve engelli bireylere göre düzenlenmelidir. Engelli çocuklara göre oluşturulacak parklar, yollar ve diğer toplumsal kurumlar engelli çocukların karşılaştığı görünmez sınırların ortadan kalkmasına da yardımcı olacaktır. Böylelikle kendisine göre düzenlenmemiş bir bina girişi sebebiyle engelli bir çocuk sinema veya tiyatro izlemekten ya da teknik bir yetersizlik sebebiyle toplu taşıma aracını kullanmaktan mahrum kalmayacaktır. Ancak fiziken ya da başkaca sebepler nedeniyle engelli çocuklara yönelik düzenlenme imkânı olmayan alanlar da bulunabilmektedir. Birer kampüs olarak tasarlanan Engelsiz Yaşam

Merkezlere ise bu durumda engelli çocukların katılım hakkını destekler bir uygulama olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Aydın, M. ve Çakmak, E.E., (2017). Sosyal devletin temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1*, 11-19.
- Başbakkal, Z. ve Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Dergisi, 30(2)*, 65-78.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi.* [Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20Genel%20Kurul%20taraf%C4%B1ndan%2020%20Kas%C4%B1m%201989%20tarihinde%20kabul%20edilmi%C5%9Ftir.x>, Erişim tarihi: 07.08.2022]
- Canbulut, T. (2014). Türkiye’de çocukların katılım hakkı üzerine bir derleme. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi. 1(2)*, 85-94.
- Çocuk Koruma Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Hakyemez, Y.Ş., (2010). 2010 Anayasa değişiklikleri ve demokratik hukuk devleti. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 14(2)*, 387-406.
- Elbirlik, L. (2018). Çocukluğun tarihi [Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=82kPebPVWS0>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Emini Kurtuluş. F.T., Ayaz, Ç.E. (2019). Engelli bireylere yönelik kurumsal farkındalık: *Balıkesir büyükşehir belediyesi örneği. Journal of Awareness, 4(2)*, 239-248.
- Engelliler Hakkında Kanun. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. [Erişim adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Erbay, E. (2003). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 2(1)*, 38-54.
- İl Özel İdaresi Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. [Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>, Erişim tarihi: 09.11.2022]
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. Engelsiz yaşam merkezi. [Erişim adresi: <https://www.kaymek.com.tr/tr/20966/Engelsiz-Yasam-Merkezi.html>, Erişim tarihi: 23.08.2022]
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. Türkiye’nin en kapsamlı engelsiz yaşam merkezinde kayıt zamanı. [Erişim adresi: <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/turkiyenin-en-kapsamli-engelsiz-yasam-merkezinde-kayit-zamani7853>, Erişim tarihi: 27.10.2022]
- Konak Belediyesi. Konak engelsiz yaşam köyü. [Erişim adresi: <https://www.konak.bel.tr/sayfa/konak-engelsiz-yasam-koyu-916174>, Erişim tarihi: 23.10.2022]

- Küçükali, A. (2015). Engellilere uygulanan sosyal yardımlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 16(35), 100-115.
- Korczak, J. (2011). *Çocuğun saygı hakkı*. (Çev. B. Durmuş, M. Şirin), 1199-1207.
- Mamur Işıkcı, Y. (2019). *Çocuk gözüyle Türkiye’de çocuk hakları sorunu* (2.bs). Astana yayınları.
- Nayır, K. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında çocukların katılım hakkı. *İlköğretim Online*. 10(1), 160-168.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Şahin, S. ve Polat, O. (2012). Türkiye’de ve dünyadaki gelişmiş ülkelerde çocuk katılım hakkı algısının uygulamalarının karşılaştırılması. 4(1), 275-282.
- Şizofreni Dernekleri Federasyonu. Aile ve sosyal politikalar bakanlığına bağlı özel engelli bakım merkezleri listesi. [Erişim adresi: <https://sizofrenifederasyonu.org/faq-items/aile-calisma-ve-sosyal-hizmetler-bakanligina-bagli-ozel-engelli-bakim-merkezleri-listesi/>, Erişim tarihi: 24.10.2022]
- Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye’de sosyal devlet. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 147-162.
- Yılmaz, S. ve Paçacı, İ. (2019). Türkiye’de sosyal devlet ilkesi ve engellilere yönelik yayıncılık. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, Sayı 3, 43-68.
- Üsküdar Belediyesi. Engelsiz yaşam merkezi. [Erişim adresi: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi/431>, Erişim tarihi: 23.08.2022]
- TRTHABER. Engelsiz yaşam merkezlerinin sayısı 130’a ulaştı. [Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/yasam/engelsiz-yasam-merkezlerinin-sayisi-130a-ulasti-663074.html>, Erişim tarihi: 23.10.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Türk Ceza Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2022). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni*. [Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf, Erişim tarihi: 23.10.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Zihinsel engelli çocuklar için iş birliği*. [Erişim adresi: <https://www.meb.gov.tr/zihinsel-engelli-ogrenciler-icin-is-birligi/haber/17763/tr>, Erişim tarihi: 23.08.2022]
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *İstatistiklerle çocuk*. [Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. (1995). [Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]

Extended Summary

The purpose of this study is to explain three main topics. The first of these issues is a conceptual framework in the study. Within the conceptual framework, there is an explanation of disability, types of disability, and the right to participate. In the continuation of the first section, the participation rights of children with disabilities are mentioned. In the second part of the study, regulations related to the participation rights of children with disabilities in Turkish law were discussed. In the last part of the study, it was explained how disability-free living centers will contribute to the right to participate of children with disabilities.

In Turkey, one-third of the population comprises children. Children with disabilities account for ten percent of the population of children. That is why it is important to identify disabilities and their types. In its simplest form, the concept of disability refers to a disadvantaged situation that a person is in. In addition to this definition, there are different definitions of disability. In the past, disability was defined as only physical disabilities, but today there are many types of disability, including physical, mental, and psychological disabilities. In the last part of the first part of this study, the right to participation was defined as the ability of a child with disabilities to participate in a subject that interests him in proportion to his abilities.

In the second part of the study, the regulations in Turkish law are evaluated in the context of the right to participate. Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child is an article signed by Turkey and explains the children's right to participate. In addition to this convention, Turkey has various laws and regulations, starting from its constitution. Turkey protects the participation rights of children with disabilities through international conventions and national legislation. In addition, various regulations have been made in the Turkish legislation in order not to upset people with disabilities.

The third part of the study is devoted to disability-free living centers. Although there are more than 100 barrier-free living centers in Turkey, this number is insufficient. The number of barrier-free living centers should be increased. Disability-free living centers are designed as a special area for children with disabilities. Children with disabilities can do activities such as swimming, playing sports, and doing intelligence games here. Children with disabilities can use disability-free living centers to socialize.

Children with disabilities account for ten percent of the population of children. Children with disabilities are no different than other members of society. The existence of visible or invisible borders should not prevent children with disabilities from participating fully in society. There are distinct differences between the needs of children and those of adults. Children with disabilities also have different needs than children without disabilities. As a consequence of these differences, child rights regulations should be developed both for children in general and for children with disabilities in particular. It is imperative that the state plays an active role in bringing about these changes. Providing guidance to society in this regard is the responsibility of the state.

A number of national and international laws protect the rights of children with disabilities. This is the most natural right of children with disabilities. The right of children and children with disabilities to participate in society should be supported by society and governments.

As a result, it should not be forgotten that all living things are candidates for disabilities. This understanding is without exception. Society should be made aware and convinced to internalize this idea and increase awareness. Both society and the state have important responsibilities in this regard.